

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на В. Георгиева

Съпоставителна характеристика на българската и английската военна терминология (в областта на операциите по поддържане на мира)

Дисертационният труд на В. Георгиева изследва особеностите на терминосистемата, свързана с операциите по поддържане на мира (по-нататък ОПМ) в български и английски език. Тази терминосистема бележи голяма динамика в последните 20 години и това обстоятелство, както и отсъствието на сериозни проучвания върху българската военна терминология, обуславя актуалността на избраната тема и нейната дисертабилност. Разработената тема е важна и в практически план – във връзка със стандартизацията на сега установяващата се в българския език нова военна терминология, а също така и с оглед на нейното преподаване.

Дисертационният труд има обем от 434 стр. и съдържа теоретична част (378 стр.), Приложение (34 стр.) и Библиография, като теоретичната част се състои от Увод и три глави, а Приложението включва два индекса на анализирани български и английски термини. Изследването се основава на значителен езиков материал – 1197 български и 1155 английски термина, което гарантира достоверността на направените изводи.

Рецензираният труд е впечатляващ както с многостранното описание на термините от областта ОПМ, така и със задълбоченото и детайлно осветляване на всеки един от разглежданите проблеми. В съпоставителен план са проучени понятийно-семантичните особености, лексикалносемантичните процеси и начините на терминообразуване в терминосистемата на ОПМ в двата езика. Не е възможно в рамките на задължителния обем на една рецензия да се обхване изцяло богатата проблематика на труда и да се отбележат всички приноси моменти в него.

В **Увода** са изложени следваните от докторантката теоретични постановки, като още тук проличава извънредно добрата ѝ теоретична подготовка в областта на терминологията и лексикологията. Тя прилага най-новите схващания в терминологичната наука, в частност – в българската терминология като например схващането на М. Попова за структурата на терминосистемите, включваща ядро и слоеве, разположени около него.

Използван е обективен критерий за определяне на базовите термини в терминосистемата на ОПМ, като за базови В. Георгиева приема тези термини, които

имат най-много производни. За обективността на използвания подход допринася и установяването на най-честотните английски и български термин от областта ОПМ в основни документи на НАТО, като десет от базовите термини са сред най-честотните, например *операция / operation, мир / peace, сила / force, мисия / mission*.

В Първа глава **Понятийно-семантична характеристика на военните термини** чрез анализ на дефинициите на термините от областта ОПМ се установяват техните системни отношения. Определят се базовите термини в двата езика, принадлежащи към ядрото на областта ОПМ и подчинени на родовия термин от най-високо равнище *операции по поддържане на мира / peace support operation*. Изследват се проявите на вътрешна системност, като се открива, че характерни за областта ОПМ са генеричните, партитивните и асоциативните отношения, срв. *операция* спрямо *операция в отговор на криза* (отношения род–вид); *сухопътен компонент, морски компонент и въздушен компонент* спрямо *мироподдържащи сили* (отношения част–цяло). Изследват се и проявите на външната системност, като се установява, че в терминосистемата ОПМ се използват и термини от други военни области и от други терминологии (политическа терминология, право, психология, научно-техническа терминология и др.), напр. *сила, способност, агресия*. Същевременно се наблюдава миграция на военни термини в общоупотребимия език, напр. *брифинг* (с терминологично значение ‘даване на предварителни инструкции или информация’ и детерминологизирано значение ‘събиране, на което се прави кратко изложение по определен въпрос от оторизирано лице’).

Въз основа на установените базови термини и на системните отношения между тях се определя структурата на терминосистемата ОПМ в двата езика, като тази структура се състои от няколко слоя: ядро, включващо 16 базови термина (*операция, мир, сила, план, военен* и др.) и периферия, която съдържа термини от същата област. Следващите слоеве в структурата са: военна терминология, специализирани терминологии (политическа, юридическа и др.), а най-външният слой, с който изследваните термини взаимодействат, включва общоупотребимия език (с. 116). Определянето на тази структура е един от приносните моменти на труда в тази му част.

Във връзка със съпоставителния план на изследването добре мотивирано е решението като терциум компарационис да се приеме когнитивната система на областта ОПМ, представена от специализираните тематични области, обхващащи основните понятия от областта. Избраната основа за съпоставка има интернационален характер и дава възможност за това еквивалентността на значенията да се установи независимо от формалната структура на съответните термини.

При съпоставителния анализ В. Георгиева достига до важния извод, че българските термини от областта ОПМ следват системните връзки на английските поради причини от екстралингвистичен характер (с. 114). Сред проявите на външна системност на изследваните термини, свързани с отношенията им с общоупотребимия език, по всяка вероятност биха се установили и случаи на междуезикова асиметрия, обусловени от спецификите на двата езика, но това е проблем, който изисква отделно изследване и е извън задачите на рецензирания труд.

В Първа глава се достига и до идеи с практическа значимост по отношение на методиката на преподаване на чуждоезикова специализирана терминология. Докторантката посочва редица доводи в полза на това преподаването ѝ да се осъществява по специализирани тематични области, като установените от нея тематични области в терминосистемата ОПМ биха могли да бъдат приложени непосредствено при преподаването на тази терминология.

Във Втора глава **Особености на лексикосемантичните процеси в българската и английската терминосистема на операциите по поддържане на мира** са разгледани особеностите на вътрешносистемната вариантност в двете ѝ основни прояви, разграничени от М. Попова – семантична, свързана с явленията полисемия, антонимия и омонимия, и формална, включваща синонимията. Като се основава на класификациите на тези явления в лексикологията, докторантката разглежда техните прояви в терминосистемата ОПМ в двата езика изчерпателно и детайлно. Достига до интересни наблюдения, свързани с особеностите на термините от разглежданата област в български и английски и с проявите на междуезикова асиметрия.

При анализа на полисемията докторантката класифицира термините в двата езика според това дали между техните значения е налице съответствие (пълно или частично) или то липсва. Основна е подялбата на термините на две групи – симетрични и несиметрични, а допълнителен делитбен белег е наличието или отсъствието на полисемия. Установява се, че най-многобройна е групата от моносемантичните еквивалентни термини, срв. английския термин *peace-making* и българския *миротворчество*. Това наблюдение е основание за важния извод, че в основната си част изследваните термини са моносемантични и еквивалентни и следователно удовлетворяват изискването за еднозначност на термина. Този факт докторантката обяснява с екстралингвистични причини, свързани на първо място с усилията за налагане на стандартизирана терминология в разглежданата област във връзка с международния характер на операциите по поддържане на мира. Друго интересно наблюдение на докторантката е, че полисемията в изследваната област е застъпена и в

двата езика, но се проявява по-често в английския. Разгледани са редица примери на еквивалентни и нееквивалентни полисемантични термина в двата езика, срв. двойката от термини *крайцер* / *cruiser*, съотносителни в значението 'вид боен кораб' и несъотносителни по отношение на второто значение на английския термин 'кораб за развлечение', липсващо при българския термин.

Изследването на синонимните отношения в областта ОПМ е основано на общоприетата подялба на синонимите на лексикални, словообразователни, синтактични и графични. В рамките на всяка група се използва и втори класификационен признак, свързан с наличието на абсолютна или частична синонимия, като последната бива семантична и стилистична. В резултат на изследването В. Георгиева достига до важния извод, че и в двата езика липсва стандартизирана терминология поради наличието на много синонимни термини. Допълнителна причина за този недостатък на българската терминология от областта ОПМ е това, че тя е в процес на установяване. Друго важно наблюдение на докторантката е, че най-многобройна е групата на абсолютните лексикални синоними в двата езика (например *командос* и *войник от специалните части*), като в най-честия случай единият синоним е домашна дума, а другият е заемка. Подчертава се, че английската терминология в областта ОПМ изобилства със стилистични лексикални синоними поради наличието на много емоционално украсени жаргонни синоними на официалните термини, например *T-Man* и *Taliban*. Установява се и наличието на голям брой графични синоними (абривиатури и символни означения) в двата езика.

При съпоставителния анализ на антонимните термини, класифицирани в две групи – словообразователни и лексикални (с подвидове контрарни, контрадикторни, конверсивни и обратни), В. Георгиева установява, че най-разпространени са контрадикторните лексикални антоними (напр. *надводен* и *подводен*), следвани от контрарните лексикални антоними (напр. *въоръжен конфликт с ниска / средна / висока интензивност*). Към интересните наблюдения на докторантката трябва да се спомене и това, че в областта ОПМ се активизират префикси, изразяващи противоположност, които са нетипични или по-малко употребими в общоупотребимия език като напр. *противо-*, *не-*, *контра-*, *де-* и *анти-* в български.

Трета глава **Терминообразуване и терминологична номинация на българските и английските термини от терминосистемата ОПМ** представлява изчерпателно и детайлно изследване на наблюдаваните в областта ОПМ начини на терминообразуване в двата езика: семантичен, морфологичен, синтактичен, компресиране (блендинг, универбизация, кондензация, абривиация), графичен, а също така и на процесите на

заемане в неговите две форми – материално заемане и калкиране. Тази част на работата (в обем от 168 компютърни страници) със своя обхват, задълбоченост, богатство на проблеми и с направените интересни наблюдения и важни изводи е постижение на докторантката и сама по себе си би могла да бъде самостоятелно изследване.

И в тази част на труда ясно са очертани сходствата между термините от двата езика и проявите на междуезикова асиметрия, някои от които се дължат на типологични различия между българския и английския, свързани с наличието на уникални за единия от тях начини на терминологична номинация (като универбизацията и кондензацията за българския, блендинга и конверсията – за английския).

В. Георгиева определя продуктивността на начините за попълване на военната терминология въз основа на статистически данни, като установява, че сред българските термини най-голям е дялът на тези, които са възникнали чрез заемане (почти 90%). Тези данни са основание за важните изводи, че в българската военна терминология заемането е изключителен активен процес и че в нея отчетливо се проявява тенденцията към интернационализация. Докторантката посочва, че в английската терминосистема заемането не е активен процес в момента, но в исторически план то е допринесло в значителна степен за нейното обогатяване (в диахронен план над 50 % от изследваните английски термини са заемки). Друг важен извод, също свързан с проявите на междуезикова асиметрия, се отнася до разликата в съдържанието на понятието интернационализъм в двата езика – в българската военна терминология интернационалните термини са заемки, а в английската – домашни думи.

Заемките в областта ОПМ са изследвани детайлно в трите им основни вида: материални (напр. *логистика*), преводни (калки – напр. *класифицирана информация*) и смесени (*кибер отбрана*) и с оглед на процесите на адаптация и интеграция при тях. Установява се, че при българските термини по-голям е броят на калкираните термини и на смесените заемки в сравнение с материалните заемки. Интересен е и изводът, че българските заемки се подчиняват на установените в езика ни правописни, ортоепични и граматични правила, докато някои английски термини, заети от френски и немски, проявяват колебания в изписването си.

В. Георгиева установява, че най-продуктивният начин за образуване на термини от областта ОПМ в двата езика е синтактичният. Отбелязано е наличието на голяма група двучленни термини словосъчетания с подчинително отношение между компонентите в двата езика, като в българския преобладават предложните съчетания, а

в английския – безпредложните. Активен е и морфологичният начин на терминообразуване, като най-продуктивни във военната терминология в двата езика са афиксите със значения процесуалност, агентивност, качество, състояние и др.

При изследването на семантичния начин на терминологична номинация в областта ОПМ докторантката стига до важното наблюдение, че и в двата езика метафоризацията проявява по-голяма активност в сравнение с метонимизацията. Класификацията на вторичното назоваване в областта ОПМ се основава на установените в българското терминознание типове и модели, като докторантката установява и три нови типа метафорични названия и няколко модела, с което допринася за обогатяване на типологията на метафоризацията.

При съпоставителния анализ В. Георгиева установява случаи на идентично протекла метафоризация при английски и български термини, които допълват знанията за наличието на сходни процеси на метафоризация в неродствени езици (с. 222). Чрез идентичен метафоричен пренос, основан на еднакви модели и мотивиращи признаци, възникват нови термини с метафорично преосмислени компоненти като напр. *smokescreen* / димна завеса, *smart defence* / умна отбрана. Важен е изводът, че независимо от това, че съотносителните български термини са калкирани, те способстват за трансфер на метафоричен тип мислене и изразяване от английски на български. Интересни са и наблюденията върху метафоричните и метонимични евфемистични военни термини, характерни за английската военна терминология, някои от които се заемат и в български, срв. *friendly fire* и *приятелски огън*.

При изследване на компресивните начини за терминологична номинация в областта ОПМ докторантката установява висока продуктивност на абривиацията и в двата езика. Създаването на абривиатури е типична особеност на английската военна терминология, като под влияние на английския тази особеност се пренася и в българската терминосистема. Важно е и наблюдението за наличие в българската военна терминология на тенденция за приемане на английските абривиатури като материални заемки, което е възможно в бъдеще да доведе до нейното англицизиране.

Разглеждат се и възникналите чрез блендинг и компресия английски термини в изследваната област и моделите, по които те са образувани. Установява се, че в българската военна терминология присъстват като заемки термини, които по произход са блендове в английския (напр. *авионика*), или техни съставки.

В резултат на цялостното изследване на термините от областта ОПМ в български и английски докторантката установява, че голяма част от тях са със

семантично и структурно съответствие в двата езика. Формалната междуезикова несиметричност при термините с еднакво значение се дължи на типологични характеристики на двата езика, свързани с наличието на уникалния за единия от двата езика начини на терминологична номинация (с. 375-376).

В заключение трябва да се подчертае, че дисертационният труд на В. Георгиева съдържа многобройни интересни наблюдения и ценни изводи, които имат приносен характер по отношение на терминознанието, съпоставителното терминознание, методиката на преподаване на специализирана терминология и лексикологията (в частност – неологията). Той представлява първото цялостно изследване на една отделна подсистема от военната терминология, като установява редица важни особености на принадлежащите към нея термини. Като едно от малкото съпоставителни изследвания на терминосистеми в българския и английския разкрива важни прояви на междуезиково сходство и асиметрия. Направените от докторантката наблюдения допълват, както посочва и самата тя, общата картина на отношенията между разноезични неродствени паралелни терминосистеми (с. 13). В труда са набелязани и идеи, които са полезни за усъвършенстването на методиката на преподаване на чуждоезикова специализирана терминология. И не на последно място – някои от съдържащите се в него наблюдения потвърждават и допълват знанията за някои тенденции в най-новата българска лексика, свързани със заемането и с начините на възникване на нови лексеми и нови значения. Изследването е значимо и по отношение на терминологичната практика, като наблюденията и конкретните препоръки към формата на отделни термини са непосредствено приложими при унифицирането и стандартизирането на българската военна терминология.

Авторефератът отразява точно съдържанието на работата.

Въз основа на посочените приноси може да се направи изводът, че рецензираният труд напълно удовлетворява изискванията за дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен „доктор“, като в редица отношения надхвърля тези изисквания. Ето защо с пълна убеденост предлагам на уважаемото научно жури присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на докторантката Валентина Георгиева.

28.07. 2014 г.

Рецензент:

доц. Сия Колковска